

Marjan Drnovšek

Podoba Amerike na ilustracijah Ivana Vavpotiča

UVOD

Letos mineva petindvajset let od smrti koroškega duhovnika Jurija Mateja Trunka (1870 - 1973), ki se je vpisal v zgodovinopisje slovenskega izseljenstva kot pisec dela *Amerika in Amerikanci*, ki ga je leta 1912 izdajal v samozaložbi (v dvanajstih zvezkih), izšlo pa je tudi v knjižni obliki v Celovcu z enako letnico. Celotno delo je tiskala tiskarna Družbe sv. Mohorja v Celovcu. Na tem mestu ne bomo razmišljali o pomenu knjige kot zgodovinske, etnološke in včasih svojevrstne sociološke študije, niti ne o njenem nastanku in odmevu v javnosti - kar je predmet že krajšega zapisa v Zgodovinskem časopisu¹ -, ampak o njeni bogati ilustrativni opremi, ki je delo slovenskega slikarja Ivana Vavpotiča (1877 - 1943). Ko je slikar leta 1910 zapustil mesto učitelja prostoročnega risanja na državni realki v Idriji je odšel v Ljubljano in si začel služiti kruh kot svobodni umetnik. To je bil tudi čas, ko so nastale njegove prve pomembne in obsežnejše knjižne ilustracije (perorisbe) za Jurčičevega Desetega brata (1911).² Odlikuje jih realizem, smisel za detajle in duhovitost, hkrati pa v Jurčičevih literarnih likih odkrivamo tudi demonično romantičnost in celo fantastiko, ki jim jo je vdahnil slikar.³ Veljal je za umetnika, ki je bil najbolj suveren v risbi. Fin de siècleovski čas oziroma takrat prevladujoča secesijska umetnost sta vplivala na Vavpotičeve ilustracije in risbe, njene odmeve pa najdemo tudi v vinjetah, ilustracijah in inicialkah v Trunkovi knjigi *Amerika in Amerikanci*. Za ilustracije in inicialke v tej knjigi lahko rečemo, da jih odlikujejo realizem, karakterizacija likov in duhovitost. V Narodni galeriji v Ljubljani hranijo risbo reklame za čevlje Peko (okoli 1912), na kateri je Vavpotič uporabil enak tip figure, kot ga najdemo v Trunkovi knjigi (podoba moža s cilindrom, ki

kaže na ogromen čevlji).⁴ Vendar bolj kot umetniška vrednost in izpovednost Vavpotičevih risb nas v tem prispevku zanima njihova vsebinska povednost in povezanost s Trunkovim tekstom.

Pred prvo svetovno vojno je bil Trunk kar štirikrat v Ameriki. Spomladi 1909 je odšel prvič za štiri mesece. Pot od Trsta prek New Yorka do Seattla je opisal v potopisu, ki ga je objavil v celovškem Miru,⁵ vtise s tega potovanja pa je strnil tudi v knjižni izdaji, ki je izšla tri leta kasneje v nemškem jeziku.⁶ Oktobra 1909 je potoval drugič v Ameriko, kjer je ostal do aprila naslednjega leta. Že na teh prvih obiskih je razmišljal o tem, da bi "o Ameriki kaj napisal."⁷ Maja 1911 je ponovno potoval v ZDA. Odločil se je za pot prek Kanade, ko je spremljal elizabetinke, katoliške sestre za nego bolnikov, ki so odhajale v Humboldt. Četrtrič pa je odšel septembra 1911 za mesec dni z namenom, da zbere čimveč gradiva za knjigo *Amerika in Amerikanci*.⁸ Zato lahko trdimo, da je Trunk dovolj dobro spoznal deželo in ljudi, o katerih je pisal. Nasprotno pa Ivan Vavpotič ni nikoli stopil na ameriška tla. Kljub temu pa je s svojimi ilustracijami zelo dobro "ujel" ameriški utrip.

Kakšne predloge je imel Vavpotič v rokah za svoje ilustracije? Žal o tem lahko le domnevamo. Nedvomno mu je bil prvi informator Trunk sam, ki je imel v rokah vsaj fotografije, ki so objavljene tudi v knjigi. V takratnem časopisju na Slovenskem so bolj redko uporabljali risbo in fotografijo, in skoraj ne v zvezi z Ameriko. Mimogrede povedano: ob potopu Titanica aprila 1912 so se prvič v dnevnem časopisju v večjem številu pojavile tudi risbe, ki so prikazovale razne faze potopa ladje. Znano pa je, da so bila nemška glasila bolj bogata

⁴ Narodna galerija, inv. št. G 988. Risba s svinčnikom, 49,5 x 22,4.

⁵ Podlistek. Iz popotne torbe, I - XI. - Mir (Celovec), 1909, št. 40 - 48 in 1910, št. 1 - 5. Glej: Drnovšek, Marjan: Usodna privlačnost Amerike. - Založba Nova revija, Ljubljana 1998.

⁶ Trunk, Jurij: Quer durch Nordamerika, Celovec 1915.

⁷ Trunk, Jurij: Spomini, Celje 1950, str. 45.

⁸ Dne 20. julija 1921 je odšel še petič v ZDA, kamor se je za stalno umaknil s Koroške, ki je po plebiscitu oktobra 1920 pripadla Avstriji. Amerika mu je postala nova domovina za več kot polovico njegovega življenja. Umrli je v San Franciscu v 103. letu starosti.

¹ Drnovšek, Marjan: Odmevnost Trunkove knjige "Amerika in Amerikanci" v letih 1912 - 1913. - Zgodovinski časopis (Ljubljana), 43/4, 1989, str. 606 - 609.

² Jurčič, Josip: Deseti brat. - Izdala in založila Mohorjeva družba v Celju, Slovenske večernice zvezek 118, Celje 1911.

³ Komelj, Milček: Ivan Vavpotič, slikar življenjske harmonije. - Katalog: Ivan Vavpotič 1877 - 1943, Narodna galerija, Ljubljana 1987, str. 21.

s slikovnim gradivom, zlasti z grafikami. Kakorkoli že, Jurij Trunk je v *"Vabilu na naročbo"*, ki ga je poslal v javnost decembra 1911, s krepkimi črkami poudaril: *"Krasile bodo pa knjigo pred vsem izvirne risbe znanega slovenskega umetnika g. Ivana Vavpotiča."*⁹

Poleg ilustrativnega gradiva so v knjigi objavljeni številne fotografije. Njihovo skupno število je 351. Kar devetnajstkrat je več fotografij povezanih v celoto s secesijskimi okrasnimi risbami, ki so delo Ivana Vavpotiča. Večina fotografij je signiranih s kraticami G. A. (ali G. H.), S. J. V. in Bx., in le 23 jih je podpisanih s polnim imenom: Anton J. Terbovec. Njemu je Trunk namenil mesto tudi v dodatku h knjigi, ki ga je naslovil *Seznam znamenitejših Slovencev*.¹⁰ Vanj je uvrstil le malo laikov in med njimi Antona Terbovca.¹¹ In kdo je bil ta mož? Če povzamem Trunkov zapis, je bil *"trgovca in potovalec"*, ki je prišel v Združene države leta 1905 kot 23. letni mladenič, po rodu iz Žirovnice pri Zidanem mostu. V času, ko je Trunk pripravljajl knjigo, je bil solastnik trgovine z zlatnino in *"importerjev"* (A. J. Terbovec & Co., 1622 Arapahoe Str., Denver, Colorado). Svoje podjetje je zastopal *"po vseh slovenskih naselbinah v Ameriki."* Znan naj bi bil po vsem slovenskem ameriškem zahodu kot *"najpopularnejša oseba po svojih humorističnih in poučljivih dopisih, ki jih priobčuje v raznih slovenskih listih."* Nedvomno so bili pisatelju znani in uporabni njegovi spisi,¹² še bolj pa fotografije, ki jih je objavil v svoji knjigi. Z navedbo naslova in objavo Terbovčeve fotografije se mu je Trunk verjetno oddolžil za pomoč. Kdo so fotografi ostalega objavljenega gradiva? Ali drugače povedano: zakaj je izrecno podpisanih samo 23 fotografij z imenom Anton J. Terbovec, čeprav nam motivi oziroma enaki kraji fotografiranja vsiljujejo misel, da je bil njihov avtor tudi Anton Terbovec? Pustimo to bодоči raziskavi, na tem mestu naj samo omenim, da je od vseh fotografij kar večina izrecno povezanih s Slovenci. Med njimi prevladujejo fotografije posameznikov (misijonarjev, učiteljic, vidnih posameznikov iz slovensko ameriškega življenja), skupinske (društveni *"gasilski"* posnetki, birme, pogrebi, pikniki, lov ipd.) in družinske fotografije. V manjšem številu so objavljeni posnetki hiš Slovencev, njihovih hotelov, gostiln, društvenih domov

in cerkev. Tudi med preostalimi fotografijami ameriških mest in naselbin, narave, spomenikov, javnih zgradb, Indijancev ipd. lahko slutimo posnetke, ki so prišli iz fotografskega aparata slovenskega fotografa, zlasti pri motivih naselbin, skupin rudarjev ipd.

PLATNICE, VINJETE IN ILUSTRACIJE

Vavpotičev prispevek k Trunkovi knjigi lahko razvrstimo na oblikovalski in ilustrativni del. Najprej si oglejmo platnice knjige, ki so iz povoščenega platna in tribarvne (modro, rdeče, bele), kar so tudi barve ameriške - in ne nazadnje kranjske, tj. slovenske - zastave. Podobo platnic je zasnoval kot stilizirano, obarvano in v platnice vtisnjeno ameriško zastavo (modra podlaga, rdeče črte in bele zvezde). Vtisnjeno zastavo je ponovil tudi na hrbtu in zadnji strani platnic. Ime avtorja in naslov knjige pa je obkrožil s 27 belimi zvezdami.

Vinjeta kot majhno, preprosto okrasno risbo, je Vavpotič uporabljal na koncu posameznih poglavij. Samo kot stiliziran okras jo najdemo v 65 primerih. V prvem in drugem delu knjige je v 52 primerih v eni in v tretjem delu v 12 primerih v drugi inačici. Od obeh različna pa je vinjeta na drugi strani knjige, ki zaljša napis tiskarne Družbe sv. Mohorja iz Celovca. Poleg omenjenih je ilustrator uporabil še tri vinjete, ki obdržijo miniaturno formo, vendar so vsebinsko konkretne. Na dveh prikazuje realno ali idealizirano pokrajino (koča ob jezeru, s poraščenim obrežjem in s pticami v zraku), tretja pa miniaturni grb ameriške zvezne države Massachusetts. Začetku in koncu knjige in nekaterim posameznim prehodom med poglavji je Vavpotič posvetil večje ilustracije. Naštejemo jih sedem in oglejmo si jih nekoliko podrobneje.

Evropejec (Američan) in slovenska deklica

Na notranji naslovnici je celostranska ilustracija, ki jo je ilustrator uporabil tudi na vabilu za naročilo na knjigo iz leta 1911. Risbi sta enaki, razen v tekstovnem delu. Tako so besede ameriškega škofa slovenskega rodu Jamesa Trobca (*"Slovenija je naša mati, Amerika naša nevesta"*) v knjigi objavljene kot motto v uvodu, na drugo stran notranje naslovnice pa se je umaknil tudi napis o tiskarni. Ker je zaradi prenosa tega teksta nastala v risbi majhna praznina, jo je avtor zapolnil z miniaturno vinjeto, ki prikazuje dva krokodilčka, ki ju povezuje trirogljata harpuna.

⁹ Poleg vabila je za vzorec priložil uvodni del teksta o državi Maine (v knjigi je na strani 21 in 22), naslovno risbo (v knjigi na str. 1), dve inicialki in 4 fotografije. Vabila je poslal tudi v Ameriko. Tako sta na ohranjenem vabilu (last avtorja M. D.) zapisana izseljenca Franc Marolt in Charles Zor (Box 540, Forest City, Pa.)

¹⁰ Trunk, Jurij: *Amerika in Amerikanci*, str. 543 - 606.

¹¹ Trunk, Jurij: *Amerika in Amerikanci*, str. 598.

¹² Tako ga Trunk citira in dobesedno navaja pri opisu Slovencev v Denverju (str. 468).

AMERIKA IN AMERIKANCI
SPISAL: REV. J. M. TRUNK

SLOVENIJA JE NAŠA MATI
AMERIKA NAŠA NEVESTA
OD SKOP. JAMES TROBEC
V CELOVCI 1912
PRAVILNA DRUŽBA SV. MOHOKA

V SAMOZALOŽBI

Posamezni zvezki stanejo 1 krono, oziroma 30 centov. Kdor se naroči na ves spis (12 zvezkov), plača 10 kron, oziroma v Ameriki 3 dolarje. Denar naj se pošilja pod naslovom:
Rev. J. M. Trunk, Beljak — Villach — Austria.

Naslovna ilustracija nam prikazuje Evropejca oziroma Američana z ameriško zastavo v desni roki in z oljenko v dvignjeni levi roki. V ozadju so pred smrekami na konjih drveči Indijanci, prvotni prebivalci ameriškega kontinenta. Indijanski moment je poudarjen tudi s perjanico, ki okvirja celo risbo. Stik dveh civilizacij in kultur, staroselske in evropske, je privedel do enega največjih genocidov v moderni zgodovini. Oljenka v roki Evropejca naj bi pomenila luč, napredek, razvoj, ki ga je ameriški kontinent nedvomno doživel v 19. stoletju, vendar - gledano z očmi Evropejcev. Za Indijance je "nova luč" pomenila pogubo in izgubo ozemelj. In kakšni so pogledi Jurija Trunka na prvotne prebivalce Amerike? Tipično evropski. Uspeh novih priseljencev je povezoval z majhnim številom prvotnih prebivalcev, z njihovo neorganiziranostjo in z življenjem na "nizki stopnji omike". Skupno sožitje ni bilo mogoče, kar je Trunk lakonično razložil: "Seveda so boji neizogibni pri vsakem naseljevanju."¹³ V poglavju *Iz ameriške zgodovine* je Trunk Indijancem namenil le malo prostora. Nizko stopnjo njihove omike je povezal z mnenji iz literature (Farrand, Champlain), da so Indijanci znali graditi le indijanske šotore ("wigwams"), kanuje in mogoče še krplje, tj. "smukače" ("snow-shoes"). Lov in ribolov jim je bil nad vse, najraje pa so se vojskovali. Pisave niso poznali, žensko so smatrali za manjvredno bitje in, kar je bilo za katoliškega duhovnika nesprijemljivo, častili so duhove ("Manitous"). Duh neodvisnosti in brezmejne prostosti pa jim je preprečeval združevanje in oblikovanje oblasti kot pri Evropejcih ("O kaki državi se med Indijanci ne more govoriti"). Nasproti njim so Evropejci tisti, ki jim je za državo in imajo čut za red in pravico. Skupaj s temi nazori so prinesli v novi svet tudi spoštovanje do obstoječega, sposobnost prilagajanja razmeram novega časa in deželam, izredno podjetnost, jekleno vztrajnost in iznajdljivost v vsaki situaciji. Vse to naj bi po Trunku pomagalo "zidati" tudi Združene države Amerike.

Marsikatero opeko k stavbi, ki ji pravimo ZDA, so primaknili tudi Slovenci. V času, ko je Trunk pisal knjigo, se je ob popisu prebivalstva v ZDA odločilo za slovenski materni jezik kar 183.431 oseb prve in druge generacije. Zato je zaključna Vavpotičeva ilustracija v duhu sožitja Slovencev z novim okoljem razumljiva in tudi v skladu s pisateljevimi pogledi na njihovo življenje v ZDA. Deklica v gorenjski (slovenski) narodni noši, s kranjsko (slovensko) in ameriško zastavo v rokah in obkrožena z "ameriški" zvezdicami, nedvomno poziva k in izraža to sožitje [str. 608].

¹³ Trunk, Jurij: *Amerika in Amerikanci*, str. 211.

3

Risbi z naslovnice in zaključka knjige lahko "beremo" tudi nekoliko drugače. V obeh primerih imata akterja v rokah ameriško zastavo. Evropejec (ali Američan) z oljenko v roki kaže na že omenjeni novi ameriški duh in napredek, v katerem pa ni prostora za prvotne prebivalce, tj. Indijance. Izraža torej tudi željo po nesožitju, ki jo Vavpotičeva risba z bojno razpoloženimi Indijanci na konjih še bolj poudarja. Nežna dekliška figura pa nosi v desni roki narodno zastavo kot simbol enega od številnih evropskih narodov, ki so prišli v Združene države, da bi tam našli boljše življenje in hkrati prispevali k uspehu te države. Ali če citiramo Trunkove besede: *"Različni narodi so se prišedši v Ameriko sčasoma spojili v novo ljudstvo, ki je na novih tleh, pod ugodnim podnebjem, s čudovito duševno močjo ustvarilo novo omiko, na katero gleda ves svet z opravičenim občudovanjem."*¹⁴

Na ladji

Kratko uvodno poglavje v knjigo uvede Vavpotičeva ilustracija [str. 3], ki prikazuje izseljence na premcu parnika. Simbolno nam ilustrator približa pripadnike različnih evropskih narodov, tako mlade kot tudi starejše. Med njimi vidimo kmečko, delavsko in tudi meščansko oblečene potnike. Cilj plovbe je znan, saj spodnji del ilustracije zapolnjujeta stilizirani ameriški zastavi. Množičnost na eni ter stanovska pestrost na drugi strani sta bili odraz množičnega izseljevanja Evropejcev v ZDA, ki mu sledimo v 19. in na začetku 20. stoletja. V Trunkovem času so odhajali predvsem iz srednje, vzhodne in južne Evrope. Govorimo o t. i. slovanškem, židovskem in sredozemskem (italijanskem in grškem) valu. K temu valu so svoj delež prispevali tudi Slovenci. Čez Atlantik so jih vozili vedno večji, komfortnejši in hitrejši parniki. Mimogrede: ravno v letu, ko so začeli izhajati prvi zvezki Trunkove

knjige, se je dogodila ena največjih in najbolj odmevnih pomorskih nesreč. 15. aprila 1912 se je potopil Titanic, ki je pogubil okoli 1500 oseb. Nesreča je burila takratno svetovno javnost, spomin nanjo pa ni zamrl še danes. Kljub temu pa v ničemer ni vpivala za zmanjšanje toka izseljencev v ZDA.

Motiv ilustracije je plod slikarjeve domišljije, saj premec na ladji navadno ni bil prostor za gibanje potnikov, še manj za potnike tretjega razreda, v katerem so se v glavnem vozili izseljenci. Paluba tudi ni bila prostor za prtljago. Možno pa je, da gre za trenutek tik pred izkrcajem (tudi galebi v ozadju kažejo na bližino kopnega), ko si del potnikov krajša čas s poslušanjem harmonikaša s kučmo na glavi (na levi strani ilustracije) in ko mlada mati še zadnji trenutek pred odhodom na kopno izrabi za nahranitev dojenčka (družina na desni strani). Slednji motiv je tipičen za prikaz izseljenske družine: mati s tremi otroci (z enim na prsih, z drugim ob boku in tretjim, ki spi na prtljagi) ter možem, ki v znani razmišljajoči pozi strmi v tla. Nedvomno ga tare skrb za družino in vsem izseljencem znano vprašanje: kaj nas čaka v Ameriki?

Očetje in sinovi: 1865 - 1912

Poglavje *Zgodovina slovenskih naselbin v Zedinjenih državah* uvaja Vavpotičeva ilustracija [str. 464] s primerjavo razvojne stopnje poljedelske obdelave zemlje leta 1865 in slabih pol stoletja kasneje. Medtem ko očetje s pomočjo konjske vprege orjejo s plugom, so njihovim sinovom že pomagali stroji. V obeh primerih delo na polju ni bilo lahko, kar simbolično dokazuje narisano trnov krog okrog obeh prizorov. Konec ameriške državljanske vojne (1865) je postal začetek naglega gospodarskega razvoja ZDA. Tako so leta 1870 iznašli *"prvi strojni plug, ki ob enem seje in vlačí"*,¹⁵ nad katerim se je navduševal tudi Jurij Trunk. Z njim je ameriški

¹⁴ Trunk, Jurij: *Amerika in Amerikanci*, str. 3.

¹⁵ Trunk, Jurij: *Amerika in Amerikanci*, str. 327.

464

542

farmer pridobil na času in znižal stroške pridelave. Stroji so luščili koruzo, kosili in mlatili žito, pomagali pri izluščenju bombaža, kar je pred njihovo uporabo zahtevalo večje število agrarnih delavcev. Povečana uporaba mehanizacije, obdelava vedno novih površin, uvajanje novih vrst bombaža, koruze in pšenice, vedno večja uporaba gnojil, boljša organizacija dela in še kaj so vplivali, da so ZDA postale vodilna kmetijska proizvajalka na

svetu. Ameriško konkurenco so čutili tudi slovenski kmetje. Sočasen je bil tudi industrijski razvoj, ki je bil najbolj intenziven proti koncu 19. stoletja. Tako so ZDA do leta 1890 postale vodilna industrijska sila na svetu. Zato nas ne presenetijo visoki tovarniški dimniki v ozadju Vavpotičeve risbe, ki opozarjajo tudi na to vejo naglo rastočega ameriškega gospodarstva.

Nagel razvoj gospodarstva so poleg ostalih pogojev omogočali tudi vedno novi priseljenci iz Evrope in drugih delov sveta. Rudniki in tovarne so zahtevale številne pridne roke, med katerimi je bilo tudi veliko slovenskih. Če sodimo po virih jih največ najdemo v raznih rudnikih širom Amerike. Mnogi pa so našli delo v jeklarnah in drugih obratih težke industrije. Delo je bilo težko in v času industrijskega poleta tudi dobro plačano. Tako nas Vavpotičeva ilustracija [str. 542], ki zaključuje omenjeno poglavje, na simbolični način opozori na dvojnost obljubljenе Amerike. Na eni strani njena svoboda in enakost (ameriška zastava) in na drugi strani trdo in neizprosno delo (trnov venec) so dajali vrednost ameriškega dolarju, denarju, ki je že tedaj imel določen čaroben lesk in privlačnost. Mit o Ameriki kot deželi, kjer ležijo dolarji kar na cesti in se v njej vsem priseljencem cedita le med in mleko, je bil v Trunkovem času le še mit. Realnost življenja in dela je bila znana večini odhajajočim Slovencev, polnih nad in upov na boljše življenje in le redki so sanjarili, da bodo v ZDA obogateli čez noč in postali tudi denarno svobodni in neodvisni od zahtevnih delodajalcev. Znana pa je bila tudi draginja v Ameriki. Kakor so s pridnim delom prihajali dolarji v roke, tako so tudi hitro polzeli iz njih. Na prelomu v 20. stoletje je veliki gospodarski krizi 1893 sledila kriza v letih 1907/08, ki je bila še vedno v zavesti tako pisatelja kot ilustratorja njegove knjige. To nam dokazuje tudi opisana risba.

543

606

Uncle Sam in Slovenci

Ameriški trgovec Sam Wilson je nosil vzdevek Stric Sam ("*Uncle Sam*"), ki ga je uporabljal kot inicialko ("*U. S.*") pri označevanju svojega blaga. V vojni 1812 (ravno sto let pred izidom Trunkove knjige) je oskrboval ameriško vojsko v okolici Troye (New York). Pojem Stric Sam se je prenesel na označevanje pripadnosti (blaga) Stricu Samu, tj. državi, nato pa se je uveljavil kot oznaka za oblast oz. ameriško državo.¹⁶ Njegovo podobo je pogosto

uporabil tudi Ivan Vavpotič.

Zadnje poglavje knjige je Trunk naslovil *Seznam znamenitejših Slovencev* in ga označil kot dodatek. Vavpotič ga je likovno opremil z uvodno [str. 543] in zaključno ilustracijo [str. 606], ki sta vezani na slovenske priseljence v ZDA. Uvodna risba nam s kančkom ironije prikazuje mlin z vetrnico (ameriška država), v katerega vabi Stric Sam slovenske priseljence. Kažipot z napisom "*Amerika*" usmerja proti z desnico vabečemu Stricu Samu pred vhodom v mlin moža s culo in žago na hrbtu (gozdnega delavca), krepkega moža s krampom na rami (rudarja) ter z ženo s culo ob njegovi strani in moža s polhovko na glavi, s pipo v ustih, "*marelo*" pod pazduho in lesenim kovčkom v rokah, ki mu pred nogami hodi z ruto pokrita deklica. Vsi so oblečeni v kmečke noše. Noša moža v žago pripada panonskemu tipu (Bela Krajina, vzhodna Štajerska in Prekmurje), ostale pa alpskemu tipu. Iz mlina pa prihajajo ob globokem priklonu v livrejo oblečenega Američana novi "*Amerikanci*", ki so oblečeni v oblačila srednjega in višjega sloja ameriške družbe. Ilustrator je še bolj poudaril razliko med staro in novo domovino tudi s pokrajinskim ozadjem. Stari kraj s preprosto potjo med travniki in z osatom v ospredju in novi svet s promenado ali teraso z ograjo, ki jo krasijo zelena grmičevje v lončkih. In še več: doma sveti le ena, v Ameriki pa ogromno zvezd. Poameričanjenje pa od obeh strani opazujeta peklensčka, ki jima je Vavpotič "*pritaknil*" na glavi še indijanska peresa.

Že Trunk je ugotavljal, da so se Slovenci z drugimi Slovani vred hitro prilagodili Ameriki tudi glede oblačenja. "*Amerikanec žal ne trpi narodnih noš. Kroj obleke je isti od New Yorka do S. Fran-*

¹⁶ Shenkman, Richard: *Legends, Lies & Cherished Myths of American History*. - Harper Perennial, New York 1988,

ciska. Tudi glede obleke bo marsikje preveč potrate ... Nič jim ni predrago, posebno za otroke in dekleta. Za dekleta in tudi žene, ki so prišle iz dežele in so nosile vedno le cunje, dasi morda svilene, je klobuk 'glory of glories - prava deveta nebesa', in ker ima Slovan naraven okus za krepke barve, ta ženski lišp ni brez okusa", je zapisal in hkrati opozoril izseljence pred škodljivo razkošnostjo glede oblačenja.¹⁷ Vendar obleka je bila samo zunanja lupina novega Amerikanca. Kaj pa njegovo srce in zavest? Za germanizacijo Slovencev na severni etnični meji občutljivi koroški duhovnik je posvetil podpoglavje v knjigi tudi vprašanju izginjanja Slovencev v ameriški družbi. "Amerikanski mlini so zmleli že marsikatero trdo zrno v moko edinosti; ker pa prav trdih zrn le ni konec, so se mnogi začeli tresti iz samega strahu..."¹⁸ je zapisal Trunk, ko je opozoril na množičen val slovanskih in italijanskih priseljencev v ZDA, ki je vzbudil odpor pri "starejših" priseljencih, tj. zlasti angleškega porekla. Vendar asimilacijski stroj, ki mu je najbolj služila ameriška šola ("ta gorostasni mlin"), splošna želja priseljencev po vključitvi v družbo, želja po izobraževanju ipd., je deloval vztrajno, vendar brez prisile. "Ker imajo slovanski narodi vse pogoje asimilacije, se bodo brezdvomno in nekako naravno polagoma izgubili v amerškem morju. Nemci, Holandci, Švedci, ki so po jeziku sorodni Angležem, ginejo jako hitro. Slované loči jezik, ohranili se bodo dalje časa, a za vedno nikdar"¹⁹ ugotavlja Trunk, hkrati pa poudarja pomen ohranjanja slovenske identitete, zlasti znanja slovenskega jezika. Zato zaključí podpoglavje s pozivom: "Ako le moreš, ostani doma. Če pa greš, se vsaj sam ne pogrezuj v tuje morje. V slučaju, da ti je postala Amerika ljuba nevesta in si srečen poleg nje kot ponosen, navdušen amerškanski državljan, ne zabi ostati zvest sin svoje matere, slovenske domovine!"²⁰

Ponosnega Kranjca nam kaže tudi Vavpotičeva zaključna ilustracija. Klanjajoči se Stric Sam z lovorjevim vencem v roki ga vabeče sprejema na odru ameriške družbe. Poleg vedno glasnejših in ostrejših nasprotovanj novemu priseljevanju iz vzhodnoevropskih dežel in sredozemskega bazena,

so bili tudi zagovorniki priseljevanja nove delovne sile, ki je bila cenejša in nujno potrebna za funkcioniranje ameriškega gospodarstva. Vrsti težakih del, zlasti v rudnikih, tovarnah, gozdovih, na poljih ipd., so se mnogi Američani že izogibali. Pridne in manj plačane delovne roke so bile vedno zaželjene. Poleg tega ekonomskega vidika pa ne smemo pozabiti, da so se ZDA vedno čutile poklicane kot zaščitnica ljudi, ki so jih razni politični, verski in drugi pritiski stiskali in onemogočali vsepovsod po svetu. Pod ameriško zastavo in v duhu načel svobode ("liberty"), prosvetljenstva ("enlightenment") in uspeha ("prosperity") so ponujale roko vsem zatiranim, zlasti pa Evropejcem. Tako tudi našemu ponosnemu Kranjcu.

INICIALKE

Ilustratorju Vavpotiču je Trunkov tekst določal temo posamezne inicialke in prva črka v začetni besedi stavka tudi njeno vključitev v risbo. V prvem delu knjige, ki zajema tretjino njenega obsega in nosi naslov *Splošni pregled* (Združenih držav Amerike), zasledimo njihovo največje število (56).²¹ Kratka poglavja *Amerika ali Novi svet*, *Severna Amerika* in *Zedinjene države* so dobila vsaka svojo inicialko. Posebej obravnavani, in vsak s svojo inicialko, so še *Nova Anglija*, *District of Washington* in teritorija *Aljaska* ter *Havaji*. Na koncu prvega dela knjige je prikaz *Kanade*, ki je tudi dobila svojo inicialko. Omenjenim osim pa moramo prišteti 48 inicialk za vsako zvezno ameriško državo. V drugih delih knjige je še 38 inicialk, ki se nanašajo na uvodni tekst,²² ameriško zgodovino,²³ njihovo politično,²⁴ duhovno in socialno,²⁵ gospodarsko življenje,²⁶ priseljevanje²⁷ in na Slovence v Ameriki.²⁸ Mnoge vsebinsko sorodne motive (naštete v prejšnjem stavku) najdemo tako pri predstavitvah posameznih ameriških držav. V razpravi sem jih združeval po posameznih tematskih sklopih in v ilustrativnem delu upošteval večino Vavpotičevih inicialk. V oglatem oklepaju [] navedena številka pove, na kateri strani v knjigi je opisana inicialka oz. uvodni citat.

17 Trunk, Jurij: *Amerika in Amerikanci*, str. 438 - 439.

18 Trunk, Jurij: *Amerika in Amerikanci*, str. 455.

19 Trunk, Jurij: *Amerika in Amerikanci*, str. 457.

20 Trunk, Jurij: *Amerika in Amerikanci*, str. 463.

21 Trunk, Jurij: *Amerika in Amerikanci*, str. 5 - 208.

22 Na strani 3.

23 Na straneh 209, 221, 226, 236, 241, 246, 254, 261, 264.

24 Na straneh 273, 277, 285, 289, 291.

25 Na straneh 293, 295, 303, 313, 316.

26 Na straneh 321, 326, 329, 332, 344, 351, 353, 357, 362, 366.

27 Na straneh 371, 388, 401.

28 Na straneh 420, 430, 441, 453.

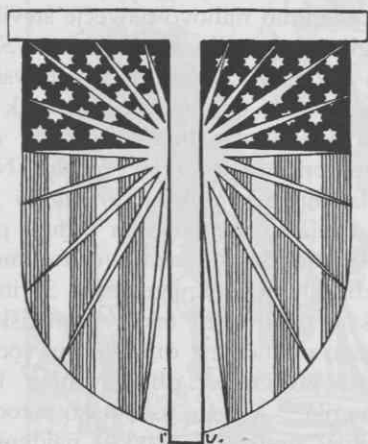
5

19

226

117

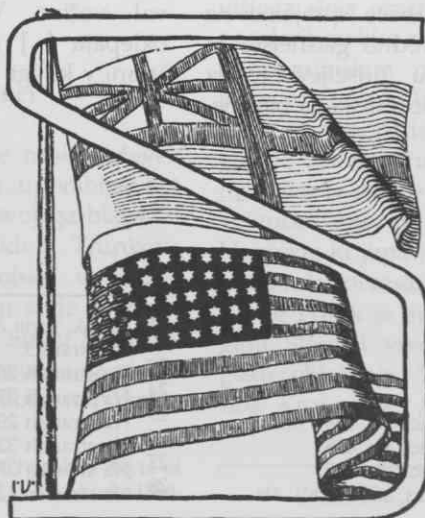
69

246

261

8

207

Severna Amerika.

Ameriko [5] oziroma Novi svet je Vavpotič ilustriral s podobo Strica Sama, ki drži v roki zemeljsko oblo s pogledom na Severno in Južno Ameriko. Kot za vse celine se je tudi pri Ameriki uveljavila ženska oblika poimenovanja, in sicer po kartografu Amerigu Vespucciju. Čeprav so kmalu spoznali zмотo je ime Amerike ostalo. Tudi izraz Novi svet so prvič uporabili leta 1511 (v delu Pedra Martyra de Angleria: *De orbi novo*) in ga uporabljali, tako kot izraz Amerika, samo za označevanje Južne Amerike. Kdo je pravzaprav odkril Ameriko? Krištof Kolumb (1492) ali Vikingi že stoletja pred tem? Danes je uveljavljeno mnenje, da so jo odkrili predniki današnjih Indijancev, da pa je Kolumbovo "odkritje" le prvo dokumentiranje stika med Evropo in Ameriko.

"Podrobneje [19] začnemo Ameriko in njene prebivalce opisovati v malem severovzhodnem kotu, ki so mu prej rekli Nova Anglija." Poleg Špancev in Francozov so se v kolonialno osvajanje Amerike vključili tudi Angleži. Pravi "yankee" ali Novi Anglež je po Trunkovem mnenju izviral iz severovzhodnega dela ZDA, ki pa je ohranil "svoje malo čudne npravne in verske nazore" (puritanstvo). Združeval je pridnost in zagnanost za delu po načelu: pomagaj si sam ("*Help yourself*") in nagnjenost k odkrivanju in izobraževanju. "Yenkee" na risbi Ivana Vavpotiča je v vojaški opravi, vendar tudi s svinčnikom v rokah.

"Svetovna [226] zgodovina pozna le malo bojev, ki bi bili tako odločilno vplivali na razvitek človeštva, kakor so boji Francozov in Angležev za vlado v Severni Ameriki." Angleško-francoski boji za severnoameriško celino so se začeli zelo zgodaj. Njihov začetek označuje angleški napad na Québec 1629, konec pa sklenitev pariškega miru (1763). Po njem je Francija prepustila Veliki Britaniji Kanada in dežele vzhodno od Misisipija. Trinajst angleških kolonij na atlantski obali (na pasji ovratnici je številka 13) je proti galskemu petelinu (simbol Francozov) izbojevalo pomembno zmago, ki je postala temelj tudi za izbruh ameriške revolucije (1775) in nastanek Združenih držav (leva pasja tača pritiska na listino z imenom Amerika, v ozadju pa boj spremlja ameriški jastreb).

"Texas [117] je največja in najjužnejša država..." Dejansko je bila v Trunkovem času največja država ZDA, ki je merila 692 381 km² (za več kot 34 Slovenij). Do 1836 je bila del Mehike, nato je razglasila neodvisnost in postala republika. Konec de-

cembra 1845 je bila kot 28. država priključena ZDA.

Pensilvanijo [69] je angleška krona 1681 domnevno dodelila Williamu Pennu kot odplačilo dolga države do njegovega očeta. Priznavati je moral le angleško nadvlado. W. Penn je bil eden od ustanoviteljev kvekerjev, ki kot "prijatelji ljudi" odklanjajo prisego in vojaško službo. Trunk jih je kot katoliški duhovnik označil: "*Udje sami so se imenovali 'prijatelji' ali 'spoznavalci luči', ker so si domnevali, da pride njih verska gorečnost naravnost od zgoraj.*" (Trunk, 71.) Zakaj je Vavpotič uporabil vojni motiv za inicialko države, ki so jo naseljevali in vodili ljudje, ki so odklanjali nasilje? Verjetno zato, ker je bila od 1. do 3. julija 1863 v Gettysburgu odločilna bitka med severnimi in južnimi državami. Vrhovni poveljnik glavne armade južnih držav, general Robert Edward Lee, je bil v njej odločilno poražen.

"Neprenehoma [246] sicer, a le počasi so prodirali proti zapadu in se tam naseljevali." Leta 1763 je angleška krona razglasila t. i. proklamacijsko mejno črto med koloniziranim in indijanskim ozemljem zahodno od nje. Lakota po zemlji (sledječ klicu: Na zahod!), kožuhovini in drugem bogastvu jo je vedno bolj pomikala proti zahodu, najhitreje pa v 19. stoletju, tj. v času množičnega priseljevanja Evropejcev.

"Po [261] vojni (1861-65) je nastalo vprašanje, pod kakšnimi pogoji naj se vstaške države zopet sprejmejo v Unijo." Aljaska ni mogla sodelovati v secesijski vojni, saj so jo ZDA za 7,2 milijona dolarjev kupile od Rusije šele leta 1867. Če ne prej, je za to prodajo Rusiji postalo žal z odkritjem aljaškega zlata konec 19. stoletja. Kot 49. zvezna država se je vključila v ZDA šele leta 1959.

Severno Ameriko [8] simbolizirata zastavi ZDA in dominiona Kanada.

"Kanada [207] (*Dominion of Canada*) obsega vse pokrajine severno od reke St. Lawrence, od velikih jezer in 48° severne širine, izvzemši Alasko." Vabeče kretnje Strička Sama elegantnemu dekletu (Kanadi) so ostale neizpolnjena želja ZDA po njeni priključitvi. Tako se ni uresničila Trunkova napoved: "*V doglednem času se bo Kanada povsem združila z Zedinjenimi državami.*" (Trunk, 208.) Prvega julija 1867 je Kanada vzpostavila zvezno ureditev in dobila status dominiona, tj. avtonomne države znotraj britanskega imperija. Politično samostojna v okviru Britanske skupnosti narodov je postala šele 1926 in šele leta 1982 je dobila lastno ustavo, ki državi zagotavlja popolno suverenost.

273

9

241

285

254

277

291

289

316

Združene države Amerike.

"Amerikanci [273] niso enotno pleme, a vendar moremo po pravici govoriti o 'amerikanskem ljudstvu'." Med ameriško vojno za neodvisnost (1775-83) so 4. julija 1776 v Kongresu razglasili deklaracijo neodvisnosti "trinajstih združenih držav Amerike." (Beard, 541.) Ameriški osvobodilni armadi je poveljeval George Washington. Če sodimo po imenih, npr. Gorshé, Vavtar, Vertnar, Cherne in Vidmar, so se pod njegovim vodstvom borili tudi Slovenci. (Adamic, 236.) S pariškim mirom 1783 se je vojna končala. Tako so Velika jezera na severu in Misisipi na zahodu postale meje novonastalih Združenih držav Amerike.

Zvezni grb Združenih držav Amerike [9] predstavlja temnorjavi orel z naprsnim ščitom, oljko in puščicami v krempljih. V kljuno ima pas z napisom: "E pluribus unum", nad glavo pa trinajst oz. v Trunkovem času osemindeset zvezd, ki so označevale 48 zveznih držav.

"Leta 1790 [241] se je vršilo prvo ljudsko štetje. Unija je imela 3,929.483 prebivalcev." Po končani osvobodilni vojni je začela novonastala zveza funkcionirati kot država. Nova ustava je bila sprejeta 17. septembra 1787, ki so jo 1791 dopolnili z 10 amandmaji o zaščiti človekovih pravic ("Bill of Rights"). Ti vključujejo svobodo veroizpovedi, govora in tiska, pravico do nošnje orožja, zaščito osebe, domovanja in posesti itd.

"Predsednika [285] voli vse ljudstvo na dobo štirih let in ga morejo zopet izvoliti..." Po prvem členu prvega poglavja ustave (1787) je vsa zakonodajna oblast v rokah kongresa ZDA, ki ga sestavljata senat in dom poslancev. Prvi člen drugega poglavja pa določa: "Izvršna oblast bo prepuščena predsedniku Združenih držav. Ta bo opravljal službo štiri leta..." (Beard, 552.) Posamezne države so glede na število prebivalcev določile število glasovalcev (volilnih mož). Ti so po predpisanem sistemu volili predsednika. Prvi predsednik ZDA je postal George Washington (1789-97). Vavpotič je narisal volilnega moža, ki oddaja list v volilno posodo, iz ozadja pa ga opazujejo predsedniški kandidati.

"Od [254] leta 1830 so Zedinjene države zelo hitro napredovale." V času ameriške državljanske vojne je postal šestnajsti predsednik ZDA republikanec Abraham Lincoln (1861-65). Njegova izvolitev za predsednika je izzvala ločitev 11 držav juga, ki so hotele obdržati suženjstvo. Zmagala je njegova opcija, saj je dosegel osvoboditev sužnjev

in obnovil enotnost države. Umrli je 15. aprila 1865, dan po atentatu. Trinajsti amandma ameriške ustave (1865): "Niti suženjstva ... ne sme biti v Združenih državah ali na katerem koli kraju pod njihovo oblastjo. Kongres je pooblaščen, da uveljavi ta člen s primerno zakonodajo." (Beard, 561.)

"Zakonodajna pravica [277] v Uniji je v rokah kongresa." Republikanska in demokratska stranka obvladujeta ameriško politično polje, tako tudi v času, ko je Trunk pisal poglavje *Politične stranke in politiki*. Vloga volilcev je bila odločujoča pri volitvah raznih predstavništev na vseh ravneh. Vsak politik je začel kariero na najnižji, tj. krajevni ravni, in je bil izbran iz vrst v kraju znanih ljudi. "Slovenci si izvolijo prav radi za župana kakega komaj privandranega tujca. Amerikancu je to neumevno", je na koncu razmišljanja poudaril pisatelj. (Trunk, 278.)

"V [291] politiki prinaša vsak dan nova vprašanja." Tudi Združene države niso bile brez neresenih vprašanj, med katerimi so na začetku 20. stoletja izstopala tista, ki so izvirala iz nasprotij med delom in kapitalom. Tudi odpor do "tujcev" (gibanje "Knownothings") je postajal vedno močnejši, npr. do Kitajcev, Slovanov, Židov, Italijanov itd. Zato moramo s kančkom zadržanosti vzeti na znanje Trunkovo mnenje: "Edini črni oblak na obzorju ameriške javnosti je vprašanje o zamorcih. Druga 'narodnostna' vprašanja bodo izginila, kakor se razprši megla pred solničnimi žarki." (Trunk, 292.)

"Vsak [289] narod ima svoje pravno življenje." Ameriški sodni sistem je bil pisatelju nekoliko nerazumljiv, zlasti pa daleč od evropskega. ("Amerikansko pravo raste kakor raste in se razvija vsak živ jezik, evropsko pravo pa je podobno umetnemu jeziku.") Vavpotičev hudomušen pogled na pravico pa je razumljiv sam po sebi.

"Dokazano [316] je, da ameriško podnebje vpliva na telesni razvitek ljudi, ki se tja preseljujejo." S tem stavkom pisatelj vpelje bralca v poglavje *Amerikanski duh*, ki mu je ilustrator dodal inicialko z drvečim avtomobilom v rokah šoferja, ki z levico visoko dviga ameriško zastavo. Zaupanje v lastno moč, odločnost, samozavest in zavedanje dolžnosti naj bi bile značilnosti ameriškega človeka. ("Nobena moč se ne sme omejiti, noben predlog zaježiti, nobeno stremljenje ne sme imeti mej!") (Trunk, 316.) Opozoril je tudi na temno stran tega pogleda, in sicer na možen diletantizem in zanemarjenje strokovne izobrazbe, kar nam nakazuje tudi ilustratorjeva inicialka.

163

112

153

83

131

155

126

151

101

Ameriški staroselci in narava.

"Oklahoma [163] pomeni 'dom vseh Indijancev' in leži na vzhodnem obronku Rocky Mts., severno od srednjega Red Riverja." Zmotno mnenje, da so Kolumb in njegovi nasledniki odkrili zahodno pot do Indije, je vplivalo tudi na poimenovanje ameriških staroselcev. Evropski kolonizatorji in tudi večina evropskih priseljencev moderne dobe (med njimi tudi Slovenci) so gledali nanje kot na necivilizirane "divjake", "pogane" in "barbare". Vsiljevanje evropske civilizacije je pomenilo uničevanje njihove kulture, pogled, da so to "divjaki" pa tudi njihovo fizično uničevanje in izrivanje na rob nove ameriške družbe, tako v teritorialnem (proti zahodu in končno njihova getizacija v indijanske rezervate) in družbenem smislu (marginalizacija). Čeprav je šlo za različna kulturna in jezikovna ljudstva so jih Evropejci unificirali kot Indijance oz. "rdečkožce". Tudi Trunk jih večkrat označuje kot "neomikane" ljudi. ("O pravi omiki in napredku se pri Indijancih ne more govoriti.") (Trunk, 164.)

"Mississippi [112] se razprostira južno od reke Tennessee do Missisippija na zapadu." Prostranstva, bogata z živalmi in vodovjem, so bila življenjsko okolje staroselcev, bolj vajenega nomadskega kot ustaljenega načina življenja. Belokranjec Matija Premuta, bogat trgovec v St. Louisu ob Missisippiju, jih je v pismu domačim 1845 opisal: "Mescica Velki-travna lanskiga leta sim se bil med divje Amerikance podal (ktere Indijane imenujemo, po Kranjsko bi jim divjaki rekel), 600 angležkih milj od našiga mesta St. Louis delječ; čez 100 milj smo se v barki peljali, brez de bi bili kakšno hišo ali drugo poslopje vidili, in tje pridši smo našli divjih korenjakov dovolj. Divji Indijani so veliko večji od nas, ter so tudi močnejši, in po navadi kufraste farbe. Vsi imajo černe, debéle in terde lasé. Njih oblačila, poséбно pozimi, so večidel iz kož divjih zverin, poleti so pa skorej popolnoma nagi. Oni so prav zdravi in verlo zrašeni in bolj krepke in močne postave, kakor mnogi drugi evropejski naródi." (Premuta, 1845.)

"North Dakota [153] tvori s South Dakoto velikanski čveterokot ob zgornjem toku reke Missouri." V Severni in Južni Dakoti je bilo v Trunkovem času še okoli 40.000 staroselcev. Pripadali so plemenu Sioux. ("Sioux so še dandanes izmed vseh rodov največji sovražniki 'bele kože', bojeviti, hrabri, neupogljivi.") (Trunk, 156.) Strah pred njimi je bil še večji, če so se odpravili na bojni pohod.

"Maryland [83] je ob zalivu Chasepeak-Bay..." Baltimore je bilo središče katoliške Cerkve v ZDA,

kjer je bila ustanovljena prva škofija (1789). Država sama ima ime po Mariji. In Vavpotič je za motiv inicialke vzel podobo indijanske Marije z detetom v rokah, pred katero kleči Indijanec v bojni opremi.

"Indiana [131] je ob reki Ohio hribovita, drugod ravna, mestoma močvirnata, a jako rodovitna prerija." To prerijsko deželo je Vavpotič izkoristil za risbo lepega indijanskega dekleta. Tudi glavno mesto te zvezne ameriške države na srednjem zahodu se imenuje Indianapolis. Za staroselke v Minesoti, Severni in Južni Dakoti pa Trunk ni imel lepih besed, saj jih je opisal kot majhne in neokretne, kar naj bi bila posledica njihovih kratkih nog.

"South Dakota [155] ima s Severno Dakoto enako izobrazbo ... Kraji, kjer so naseljeni le Indijanci, obsegajo okoli 40.000 km²." Severnoameriški bizon, imenovan tudi indijanski bizon ali buffalo, je pred odkritjem Amerike naseljeval celino v velikih čredah. Danes jih najdemo le v živalskih rezervatih. Podobno kot so izginjali staroselci, se je manjšalo tudi število bizonov. Ameriški staroselci so jih lovili zaradi življenjskih potreb, beli človek pa jih je lovil zaradi zaslужka.

"Arkansas [126] je nizka ravan, katero vigredi Mississippi mnogokrat poplavlja." Kot motiv inicialke za državo je Vavpotič uporabil medveda dvakrat, in sicer pri Arkansasu in Aljaski. V Severni Ameriki živita dve podvrsti pravega rjavega medveda, to sta kodiak in grizli. Najbolj razširjen pa je baribal ali črni medved, ki živi od Aljaske do Mehike. Kot vegetarijanec se hrani predvsem z jagodami, želodom, gomolji, koreninami, šipkom ipd. Verjetno je imel Vavpotič v mislih tega medveda, pri Aljaski pa severnega ali belega medveda.

"Iowa [151] je brez gorovja in na velike daljave 130 do 510 m visoko valovito višavje..." Imenovali so jo tudi država "jastrebovega očesa" ("Hawkey State"), kar je izkoristil Vavpotič za inicialko k Trunkovemu opisu te ameriške zvezne države. Še leta 1857 so v njej potekali boji s staroselci.

"Georgia [101] tvori čveterokot med rekama Savannah in spodnjo Chattahuchee..." Severna Amerika (med njimi tudi Georgia) je (bila) domovina divjega purana, iz katerega so vzredili domačega purana, ki v dolžino doseže tudi do 110 cm. Ob dvorjenju in prikazu moči lahko odrasel samec kolesasto razprostre repna peresa. Znano pa je, da puran ne sme manjkati na družinskem jedilniku ob praznovanju Zahvalnega dneva ("Thanksgiving Day"), ki ga Američani praznujejo zadnji četrtek v novembru.

344

166

201

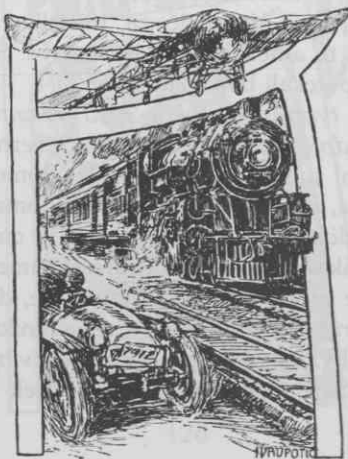
129

353

165

362

125

326

Agrarne panoge, rudarstvo in promet.

Trunkovo razmišljanje o kmetijstvu se začne z besedami *"Rodovitnost zemlje [344]..."*, ki jo ilustrator upodobi v inicialki z motivom glave goveda, koruzo, bučo, raznimi gomolji oz. sadjem in vinsko trto. Zemlja je bila cilj večini prvih naseljencev (pionirjev), ki so prihajali v ZDA v prvih dveh tretjinah 19. stoletja. Med njimi so bili tudi Slovenci. V času, ko je bilo zemlje na pretek, so jo farmarji dobili od države kot *"Homestead"* v obsegu 160 akrov. Lahko pa so jo tudi kupili. Trunk je bil navdušen nad ameriškimi farmarji, ki so bili po njegovem mnenju samostojni, samozavestni in podjetni, zato je svetoval: *"V primeri s slovenskim kmetom je ameriški farmer vsekakor na boljšem, in onim Slovencem, ki so se namenili ostati za vedno v Ameriki, moremo dati le en nasvet: Pojdite na farme!"* (Trunk, 350.)

Živinoreja je bila pomembna panoga ameriškega gospodarstva in črede 500 in več repov živine s kravjimi pastirji (*"Cowboys"*) so postali nekakšne simbol ameriškega zahoda. Ta panoga je bila razvita tudi v državi Wyoming [166]. Kavboj je bil kmečki delavec, ki je zaradi literature in filma postal svojevrsten junak Amerike. Že v Trunkovem času so bili to *"junaki prve vrste."* Konj je bil neobhodno potreben v času osvajanja ameriškega zahoda, puška in pištola pa obvezna spremljevalca in marsikdaj garanta za preživetje. Neobhoden predmet vsakega pravega kavboja pa je tudi vrv ali jermen z zanko na koncu za lovljenje živali (laso).

Les je veliko pomenil za prve naseljence, saj so si z njim gradili hiše, ograjevali zemljo, izdelovali razne predmete (od žlice do voza) itd. Tudi stavbe v naselbinah in celo mestih so gradili z lesom. Veliko so ga porabili tudi ob gradnjah železnic, v rudnikih itd. Med drvarji so bili številni Slovenci, npr. v Minnesoti, Pensilvaniji in drugod. Državo Washington [201] so imenovali *"vedno zelena država"* (*"Evergreen State"*) ravno zaradi ogromnih gozdnih površin. Ko je spomladi 1909 pisatelj obiskal to državo, so ga gozdovi navdušili: *"Mene je pa vleкло ven v gozd. Ko bi naši kmetje imeli tak gozd, primaruha, to bi nosili glave visoko ... Posebno ena vrsta lesa je, cedra, ki ne strohni in ne zgori, akoravno je les lahek, kakor goba. Največja drevesa so neke vrste smreke, druga so podobna našim mecesnom. Mestoma je cela skupina takih velikanov, vsak po meter in več debel..."* (Trunkov podlistek.) Veselje in ples na štoru ravnokar podrtega drevesa nam prikazuje tudi Vavpotičeva inicialka.

Ohio [129] je bila država s številnimi premogovniki in rudniki železove rude. V njih so delali tudi slovenski priseljenci. Rudarstvo je bilo eno od področij, ki je pritegovalo mnoge Slovence. Tako je bil na Kranjskem splošno uveljavljen odgovor *"Naš fant je rudokop"*, če je kdo povprašal sorodnike o zaposlitvi njihovega Amerikanca. To je bil nevaren poklic in nesreče niso bile redke. Zato nam Vavpotič v desnem gornjem delu ilustracije nariše zaskrbljeno mater z otrokom v naročju. Žene rudarjev je stalno grizla skrb in večno vprašanje: *"Ali se bo naš srečno vrnil z dela?"*

"O [353] rudah in rudarstvu govorimo večinoma že v opisih posameznih držav..." Delo v rudnikih je zahtevalo določeno prakso. Mnogi slovenski priseljenci so si jo pridobili že v premogovnikih v Zasavju, Avstriji in Vestfaliji. Zlasti odgovorno je bilo delo minerjev, saj je bila od pravilne namestitve streliva in ocene situacije, npr. glede plinov, razmestitve ostalih rudarjev itd., odvisna usoda mnogih življenj.

"Montana [165] - 'gorska dežela' - je ob zgornjem toku Mississippija in njegovih pritokih. Zapadni del ... se odlikuje po svoji prirodni lepoti in bogastvu rudnin." Poglejmo si del poročila A. J. Terbovca Trunku o mestu Butte: *"Butte je največje mesto Montane (39.165 prebivalcev) in največja slovenska naselbina v državi ... Leži ob znožju srednjevisokih hribov; iz njih osrčja prinašajo dvigalniki bakreno rudo. V teh rudnikih je zaposlena večina Slovencev ... Slovenci imajo več trgovin in nekaj gostiln ... nekateri imajo lepo premoženje, drugi pa vsaj lastne domove..."* (Trunk, 503.) Poklic rudarja pa je zahteval veliko mobilnost in le redki so se za stalno ustalili v nekem kraju.

"Kakor [362] povsod, so bile tudi v Ameriki reke in jezera ona pota, po katerih se je najprej vršil promet." Vlak, avto in letalo so bili glavni tehnološki dosežki, ki so nadomestili konjsko vprego in hojo, na jezerih in rekah pa so se uveljavili parniki.

Premog in nafta sta igrali pomembno vlogo v prometu. Velika nahajališča nafte (*"petroleja"*) so bila tudi v državi West - Virginia [125], katere opis je Vavpotič hudomušno opremil z inicialko drvečega avtomobila z mladim parom in z obupano materjo, ki teče za njim. Hitrost na vseh področjih življenja je bila ena od maksim ameriškega *"way of life."*

"Številke [326] nas učé, da je bil ameriški napredek na gospodarskem polju velikanski." Vlak in tovarne so bili simboli ameriškega napredka na začetku 20. stoletja.

264

357

366

303

44

197

24

177

161

Industrija, trgovina in življenje v mestih.

"Od [264] l. 1877 so se v javnosti bavili po največ z vprašanji, ki so nastala vsled napredujoče obrti." Nagel razvoj kmetijstva, bogata surovinska nahajališča v raznih delih ZDA, razvoj železnic in drugih oblik prometa so pogojevali razvoj industrije ("velike obrti"), ki je potrebovala vedno nove pridne roke, ki sta jih imeli Evropa in Azija na pretek. Nekdanjo ozemeljsko širitev proti zahodu sta nadomestila nagel industrijski razvoj in ekspanzionistične težnje po pridobivanju ozemelj izven ZDA ter osvajanje novih svetovnih trgov. Od tega je bila odvisna ameriška blaginja ("prosperity").

"Pred [357] neodvisnostjo je bila ameriška obrt prav neznantna." Pri tem je pisatelj mislil na industrijo. Prejšnje stoletje, zlasti pa čas po končani državljanski vojni (1865), pomeni nagel vzpon industrijske proizvodnje in vedno večje število izdelkov je nosilo naziv "Made in America". Na začetku 20. stoletja so ZDA postale vodilna industrijska sila na svetu. Med leti 1870 in 1914 je prišlo tudi do povezovanja svetovnega gospodarskega sistema v soodvisno celoto, v kateri sta glavno vlogo imeli Evropa in ZDA.

"Angleške [366] nasebine v Ameriki so že zgodaj pričele tržiti z gozdnimi in poljskimi pridelki." Tak je bil začetek. Če so ZDA leta 1860 uvozile iz Evrope za 217 milijonov dolarjev blaga in izvozile na stari kontinent samo za 249 milijonov, so leta 1913 uvozile za 893 milijonov in izvozile kar za 1 milijardo 479 milijonov dolarjev blaga. Vavpotič je za osnovo motiva inicialke vzel Merkurja, rimskega boga trgovine, zaščitnika popotnikov in sla bogov s tem, da ga je poameričanil. Ohranil mu je krilca na hrbtu in krilate čevlje, namesto palice v roke pa mu je vanje potisnil pakete.

"Znano [303] je, da se Amerikanec rad uči in mnogo uči..." Pomembnost informacij za vsakdanje življenje in delo je bila v ZDA že zgodaj znana zadeva. Časopisi in časniki so imeli važno vlogo v njihovi razpršitvi med ljudmi. Po Trunku je leta 1911 izhajalo v ZDA kar 22.740 glasil in samo v New Yorku 2020. Zato se mu je postavila primerjava z domačo situacijo češ, da ima mesto Enumclaw, Wash., samo 1500 prebivalcev in kar dva dnevnikarja, milijon in pol Slovencev pa samo štiri dnevnikarje, "ki ne delajo dobička ... Kakih 100.000 slovencev [v ZDA!], ki so večinoma delavci, ima največji slovenski dnevnik 'Glas Naroda', z 9000 naročniki in celo vrsto tednikov." (Trunk, 312.)

"New York [44] je po prebivalstvu, bogastvu, kupčiji in obrti prva država - The Empire State - velike Unije." To mesto je presenetilo vse slovenske priseljence, ki so prihajali v ZDA in pristali v njegovem pristanišču. Blišč in hrup, visoke zgradbe in množice ljudi na cestah, ogromnost mesta in še kaj so vplivali na njihove prve zaznave in ugotovitve o novem svetu.

Na zahodu Oregona [197], kjer meji na Tihi ocean, je veliko deževja, kar je spodbudilo Vavpotiča k hudomušni inicialki meščana, ki se trudi z odpiranjem dežnika, med prsti na nogah pa mu je narisal plavalno kožico. Tudi svojo kratico ("I. V.") je skrtil pod majhen dežnik. Idejo mu je dal naziv države, ki so jo imenovali "država noge plavke" ("Webfoot State").

V New Hampshire [24] se blizu gore Lafayette v gorovju Fransconia nahaja gora, ki kaže "čudovit lep moški obraz, kakor bi ga izklesal umetnik". Stari kamniti obraz ("Old Stone Face") je spodbudil Trunka k primerjavi s "turško glavo" na Kovnici pri Kepi, ki jo je pisatelj opazoval iz Beljaka in pri tem dodal: "A treba je malo domišljije." Kakorkoli že, Trunk o ameriški umetnosti in arhitekturi ni imel kakega posebnega mnenja. Navduševali so ga le nebotičniki, ki so bili velik dosežek severnoameriškega stavbarstva. Sam se je bolj navduševal nad naravnimi znamenitostmi kot nad umetninami, ki so bile delo človekovih rok.

Zakaj je ilustrator v inicialki za Arizono [177] postavil fotografa z aparatom ne vemo, znano pa je, da je bila fotografija v ZDA na prelomu v 20. stoletje močno uveljavljena tudi med Slovenci, kar dokazuje Trunkova knjiga. Z ameriškim izumiteljema Thomasom Alvo Edisonom in Georgom Eastmanom pa je povezan napredek v fotografski tehnologiji, saj je Eastman v 80. letih prejšnjega stoletja izboljšal fotografsko suho ploščo, razvil postopek za izdelavo celuloidnih filmov v zvitkih in 1888 fotografski aparat Kodak, Edison pa med drugim prvo uporabno filmsko kamero na svetu.

Za državo Kansas [161] je Vavpotič izbral za motiv športnega mladeniča z žogo pri nogah in loparjem v desni roki. V Ameriki so se uveljavili nekateri angleški športi, npr. tenis in rugby, razvili pa so tudi tipično ameriško športno igro, tj. baseball. Nastal je kot posebna oblika angleškega kriкета, ki so ga razvili v Ameriki leta 1751. S priseljevanjem evropskih priseljencev so le-ti prinašali s seboj tudi svoje športne zvrsti. Slovenski priseljenci v Trunkovem času niso bili ravno športno aktivni, zelo radi pa so se sproščali na lovu, ribolovu ali izletih.

86

329

I'VAVPOTIC

388

81

91

133

313

148

I'VAVPOTIC

332

Svet kapitala in dela.

"District of Columbia [86] tvori popoln četverkot ob reki Potomac med državama Maryland in Viržinija." Washington kot glavno mesto ZDA je bil mesto politike, ki je odločujoče vplivala tudi na ekonomske vzpone in padce države na prelomu v 20. stoletje. Volitve predsednika ZDA so navadno spremljale gospodarske krize ali vsaj začasna mirovanje v kroženju kapitala in v zaposlovanju. Na kupoli Kapitola sedeči Stric Sam "obvladuje" vse niti državnega življenja v ZDA.

"V [329] gospodarskem življenju Unije igrajo trusti tako važno vlogo, da jih ne smemo prezreti." Tako kot politiki politično, so trusti obvladovali gospodarsko življenje in s "ožemanjem" delavcev ustvarjali vedno večje dobičke. Trunk pa je v njih videl gibanje za povezovanje: "S trusti hočejo doseči enotno vodstvo velikih in največjih gospodarskih podjetij. Da pride pri tem vodstvo v roke bogatinov, je postranska stvar..." (Trunk, 329.) Ni čudno, da je to pisateljevo razmišljanje v kritiki knjige besedno ošvrknil tudi Janez E. Krek. Vavpotič je bil z inicialko mnogo bolj kritičen do bogatinov, ki jih je vedno risal kot debele in v gospodski obleki oblečene možice.

"Da [388] umemo silni tok, ki je začel vreti iz slovenskih pokrajin v Ameriko, je treba, da začrtamo ... posebno razvoj kmetijskega stanu..." Da je bil slab ekonomski in socialni položaj kmečkega delavstva na Slovenskem glavni vzrok za izseljevanje v Ameriko ni dvoma, vendar moramo v času množičnega izseljevanja upoštevati tudi druge spodbujevalce, med njimi zlasti vabljalnost Amerike. Ta je bila konkretna in daleč od mita, ki je živel med Slovenci še sredi 19. stoletja (Amerika kot obljubljeni dežela). Razlika v plačilu za delo je bila tista vabljalna sila, čeprav so mnogi pri tem pozabljali tudi na višje cene v deželi onkraj Atlantika. Torej vabljalnost dolarja je bila velika in vsa preračunavanja so kazala, da ta up ni bil brez osnov.

"Delaware [81] je za Rhode Islandom najmanjša država." Kjer je bilo uspešno gospodarstvo so zeleni dolarji premamili tudi tiste, ki jim je bilo delo tuje. Kriminal je naraščal in v Delawareu so hudodelce kaznovali tudi z bičanjem. "O tem 'bičanju' more imeti vsakdo svoje mnenje. Gotovo pa je to najkrajša pot, da se na lahek in hiter način iznebijo malopridnežev ter jih zapodijo k sosedu! Amerikanec si zna pomagati!" je zapisal pisatelj. (Trunk, 82.)

Dežela tobaka, Virginia [91], je inspirirala ilustratorja, da je narisal moža, ki ravnokar precej

neukusno, vendar večje izpljune tobačni pljunek v za to posebej nameščeno posodo. Čikanje oz. žvečenje tobaka ni bila samo navada premožnih, temveč tudi delavcev, zlasti rudarjev. Kajenje in čikanje ni bilo tuje tudi Slovencem na obeh straneh Atlantika, kar je Trunk še posebej poudaril. In da bi bila mera polna: "Tudi nežni ženski spol se ne more ubraniti vplivu te čudne trave in 'šnofa', a na način, ki se ne more predstaviti z 'noslanjem', ker tobak nadrgajo z leseno žličico med - zobe! Kje so ustnice rdeče, kje zobčki snežnobeli?!" (Trunk, 92.)

"Illinois [133] je večinoma ravna, na severu hribovita ter jako rodovitna dežela." Bolj kot narava je pisatelja navdušil Chicago, mesto "businessa" in oboževanja dolarja: "Dolar je v resnici pravcati božiček, ker se mu vse klanja. Če človek vidi, kako izdajajo 'Greenbacks' (papirnate dolarje), bi moral misliti, da je v Chicagu treba samo malo potrkati z ного, in oni pridejo iz zemlje." (Trunk, 136.)

"Evropejski [313] aristokrat, ki prestopi ameriška tla, se boji dežele, kjer so vsi enaki in ni razločka med modro in rdečo krvjo, proletarec pa pozdravlja že od daleč dom svobode, kjer ni stanov." Pisatelj to deloma zanika ("kjer se giblje frak, tam ni delavske suknje"), hkrati pa opozarja na enakost državljanov pred zakonom in v političnem življenju in na t. i. "socialno enakost", saj razlike v premoženju, uživanju življenja in v omiki nimajo s to enakostjo nobene zveze. Vse v duhu misli: "Vsi, ki živimo v tej krasni deželi, smo pravzaprav tovariši. Prvi peče potice, drugi jih pojé, ta zapoveduje, oni uboga, vse v medsebojnem sporazumljenju, ker vsak stori le to, kar mu najbolj ugaja..." (Trunk, 313.) Ali je bilo to res? Vavpotičeva ilustracija nam da simbolični odgovor.

Ime Minnesota [148] pomeni v narečju Indijancev iz rodu Dakota "mnogo vodâ ali kalna voda." Gorovje Mesabi in Vermilion sta v tej državi že zgodaj privabljali rudarje. Motiv inicialke temelji na podobi rudarja s krampom in oljenko v rokah, ki ponosno zre v daljavo.

"Vobče [332] sodijo, da je Amerika glede delavskega vprašanja zaostala za Evropo in drugimi kulturnimi državami. Taka sodba je morda opravičena, ako se delavsko vprašanje meri le po enem kopitu." Pravilno razumevanje odnosov med kapitalom, delom, trgov, plačilom itd. na eni strani in nekatere kvalitete "amerikanskega delavca" (samozavest, boljši gmotni položaj) na drugi strani, so po pisateljevem mnenju ločili delavca v Ameriki od evropskega stanovskega kolega.

209

179

99

21

41

65

293

127

28

Otroci in izobrazba.

"Zedinjene države [209] imajo med omikanimi državami važno mesto." Pisatelj se je navduševal nad željo Američanov po izobrazbi. Ljudska šola je bila brezplačna in obvezna. "Zanimanje za šolo, za uk in izobrazbo se s tem prenaša v vsako mesto, na vsako farmo in duh izpopolnitve se združuje z duhom samoodločbe", zapiše pisatelj. (Trunk, 304.) Znanje ameriške zgodovine je bilo del vedenja o ameriški identiteti.

Za državo Nevada [179] je ilustrator upodobil dečka, ki vedoželjno gleda v knjigo. Knjiga je bila pomembna pri izobraževanju ljudi, zato je bilo veliko javnih (ljudskih) knjižnic, glede katerih se, po pisateljevem mnenju, "Amerika odlikuje od Evrope, kakor milijonarjeva palača od bajtarske kočice, ali kakor Pullmanov voz od starega poštnega voza ... Pri knjigah ne poznajo ne verske ne narodne ozkosrčnosti ... Stara domovina se v tem lahko mnogo uči od Amerikancev." (Trunk, 310.) Tako ni bilo čudno, da se je v vsakem manjšem ameriškem kraju poleg cerkve in šole pojavila takoj tudi zgradba knjižnice.

Pridobivanje terpentina je Vavpotiča navdihnilo pri opisu države South-Carolina [99] za inicialko, ki prikazuje laboratorij oziroma aparature za destilacijo. Američani kot pragmatični ljudje so posvečali pozornost tudi tehničnim in praktičnim znanjem. Hitro so se prilagajali, zato so poznali številne oblike dodatnega učenja s pomočjo tečajev, raznih predavanj ipd., vse v duhu Trunkove ugotovitve: "Politična demokracija zahteva, da se vseučilišče ne sme omejiti samo na dijake, temveč da mora iti tudi med malomeščane in med roko-delce, celo med priproste delavce." (Trunk, 308.)

"Maine [21] je prva država velike Unije na severovzhodu." V majhnem mestu Brunswick je pisateljica Harriet Bucher-Stowe napisala slavno povest *Koča strica Toma* (1852), ki smo jo v slovenskem prevodu dobili že leto dni kasneje, in to kar od dveh različnih prevajalcev. Prvi prevod je izšel v Celovcu (*Stric Tomaž ali življenje zamorcov v Ameriki*) in drugi v Ljubljani (*Stric Tomova kočica, ali življenje zamorcov v robnih državah severne Amerike*). Pisateljčin mož je poučeval na zavodu Bowdoin, kjer je učil kot profesor (1829-35) tudi pesnik H. W. Longfellow. Ta je leto pred nastopom profesure (1828) potoval po slovenskih krajih in o tem ohranil zapise v svojem dnevniku in v potopisnem romanu *Outre-Mer*. Vavpotičev "učbenik" z učiteljsko paličico kaže na državo Maine.

"Rhode Island [41] je najmanjša, a najbolj ob-

ljudena država Unije." Ime je dobila po majhnem otoku, ki so ga staroselci imenovali Otok miru ("Aquidneck"), beli priseljenci pa po Rodosu v Egejskem morju. Guliverska poza mladeniča nad prelivom naj bi nakazovala majhnost otoka ali države.

"New Jersey [65] je pokrajinsko malo znamenita dežela." Osrednji kraji te države ob Atlantski obali so oskrbovali sosednji New York z zelenjavo. Nekateri deli države pa so bili znani po okusnih jabolkih, še bolj pa jabolčniku ("cider"), "katerega Amerikanci prav radi - rukajo", kot je zapisal pisatelj. (Trunk, 65.) Znana pa je bila tudi po Atlantic Cityju, takratnemu največjemu kopalšču Amerike, kjer so se zbirali letoviščarji "upper ten thousands", tj. politiki in bogataši iz Washingtona, Baltimorja in Filadelfije. Verjetno je iz enega od tamkajšnjih hotelov "ušel" na kratek ribolov ob enega od številnih potokov mladi hotelski paž.

"Amerikanci [293] so se dolgo le učili in posnemali." Želja po notranji izpopolnitvi, puritanstvo ("Človek ne živi, da bi se kratkočasil, temveč, da izpolnjuje dolžnosti.") in koristnost početja so bile po pisateljevem mnenju tiste vrline, ki so dvignile ZDA na prvo mesto v svetu. (Trunk, 293-294.) Pomen informacij (branje časopisov) in izobraževanje že v rani mladosti ("darling" s knjigo v roki) je hudomušno in s kančkom ironije Vavpotič vnesel v inicialko. Če se otrok že igra, naj se z lokomotivo. Hkrati pa ilustracija lepo pokaže določeno odtujenost staršev, skritih za časopisom in knjigo v parku, ko bi bil čas za igro, ne pa za odkrivanje novih znanj.

Država Missouri [127] je spodbudila ilustratorja za inicialko z deklico, ki zvedavo gleda v skledo, iz katere se mamljivo kadi. Že v pismih prvih slovenskih izseljencev zasledimo navdušenje, ker so Američani jedli meso kar trikrat dnevno in ker niso poznali črnega kruha. To je nedvomno držalo za kmetijska področja, manj pa za rudniška in industrijska. Nedvomno pa je bila hrana boljša kot so jo jedli revnejši sloji na Slovenskem. Zato je bil mit o boljši hrani v Ameriki na Slovenskem prisoten ves čas izseljevanja.

"Massachusetts [28] ni samo ena najbolj znamenitih držav Nove Anglije, temveč Zedinjenih držav sploh." Le ugibamo lahko, kaj je imel Vavpotič v mislih, da je narisal deklo in fanta, ki zvedavo gleda skozi (ladijsko lino?), obkroženo z napisoma Boston? Radovednost je odlika mladih in zlasti v Bostonu, ki so jih imenovali "amerikanske Atene."

221

37

104

IURUPOTIK

181

110

IURUPOTIK

123

175

IURUPOTIK

114

206

Utrinki iz življenja Američanov.

"O [221] številu naseljencev nimamo zanesljivih podatkov." Konec 17. stoletja je imelo 12 t. i. "kontinentalnih kolonij" na vzhodni obali Severne Amerike okoli 250.000 prebivalcev. Zaradi priseljevanja je število prebivalstva v Severni Ameriki naraščalo (v milijonih): 1,3 (1750), 5,7 (1800), 26 (1850), 81 (1900). Kakšen je bil položaj Američanke sredi 19. stoletja nam govori Dekleracija občutij s shoda v Seneca Fallsu leta 1848. V njej so pokazale na svojo neenakopravnost z moškimi. Tako niso imele volilne pravice, poročene so bile pred zakonom postavljene v položaj "državljsko mrtve osebnosti", brez lastninskih pravic, pokorne možu ("...njen gospodar v vseh zadevah in mislih ... češ da je moški nad žensko..."), moški jim odvzemajo donosne poklice, zaprta jim je pot do visokih šol, v cerkvi imajo podložno vlogo itd. Ker so predstavljale polovico prebivalstva ZDA so zahtevale "da dobe ... pri priči vse pravice in svoboščine, ki jim pripadajo kot državljanke Združenih držav." (Beard, 574 - 577.)

"Connecticut [37] je najjužnejša država Nove Anglije." Z njo je povezana tudi zgodba o Mohikancih ("Mohegan"), izumrlem plemenu staroselcev, ki so bili v 17. stoletju eno največjih plemen, zadnji predstavniki pa so izumrli v 19. stoletju v rezervatu v državi Connecticut. Tudi Slovenci jih poznamo po delih ameriškega pisatelja Jamesa F. Cooperja (1789 - 1851), zlasti *Poslednji Mohikanec*, *Prerija*, *Stezosledec*, *Lovec na jelena* in drugih.

"Florida [104] obsega enako imenovani polotok med Atlantikom in Mehikanskim zalivom." Pri njenem opisu se je Trunk naslonil na delo F. T. Townshenda: *Divje življenje na Floridi*. Med drugim je povzel tudi informacije o aligatorjih ali kajmanih, dolgih tudi do 6 metrov. Verjetno gre za misisipskega aligatorja. Ti pa niso motili domačinov, ki so se kopali kljub nevarnosti, in marsikdo ni ušel njihovemu "poljubu".

Kaj je navedlo ilustratorja, da je za državo Utah [181] izbral motiv ribolova, saj je najbolj znano jezero v tej deželi Veliko slano jezero ("Great Salt Lake") v bližini Salt Lake Cityja, ki zaradi slanosti vode nima rib? Mogoče mu je bil vzor kak vodni pritok. Kakorkoli že: ribolov je bil sprostitev za mnoge Američane, med njimi tudi Slovence.

Utujenega lovca, ki skupaj s konjem počiva v drevesni senci, je Vavpotič upodobil za državo

Alabama [110], in to samo zaradi tega, ker njeno ime v indijanskem narečju pomeni "Tu počivamo".

"Kentucky [123] je po prirodi jako oblagodarjena dežela." Med drugim tudi po tobačnih tovarnah in "žganjarnah". Tako so v Louisvillu izdelovali Kentucky Whisky, v Lexingtonu pa Bourbon Whisky. Alkohol je bil uničujoč za staroselce in tudi slovenski priseljenci vsepovsod po Ameriki so ga radi pili. Cerkev doma in v ZDA je opozarjala na škodljivost te navade, posebno ob koncih tedna, ko se se kozarci whiskeyja pogosto poplaknili še s steklenico ali dvema ameriškega piva. Sprostitev v alkoholu in napetosti med fanti, zlasti zaradi deklet, so sprožili tudi pretepe, ki so se marsikdaj končali z buškami in težko glavo v ponedeljek zjutraj, ko so morali točno priti v rudnik ali tovarno.

"New Mexico [175] je višavje, skozi katero se vlečejo grebeni Rocky Mts. (Cerro Blanco, 4352 m)." S sombrerom na glavi in s slavnostnim vrhnjim oblačilom (neke vrste pončom) pozira Vavpotiču mlad Mehikanec. Ravno v letu izhajanja Trunkovih zvezkov knjige je New Mexico postal 47. zvezna država ZDA.

"Louisiana [114] je skozinskozi ravan..." Še danes v tej državi - imenovani po francoskem kralju Ludviku (Louisu) XIV. - predstavljajo črnici kar 30% vsega prebivalstva. V New Orleansu ob reki Misisipi je leta 1910 živel kar okoli 80.000 črncev (skupaj 339.075 prebivalcev). Mesto ni bilo znano samo kot živahno trgovsko središče, ampak tudi kot mesto pestrega dnevnega in nočnega življenja. Pustni karneval je bil eden od vrhuncev. Kaj je Vavpotiča vznemirilo v Trunkovem tekstu, da je predstavil gosposko oblečenega črnca s pipo v roki, v ozadju pa ulični utrip in ljudi, med katerimi vidimo tudi žensko postavo z ruto na glavi, s širokom krilom in s košaro v levi roki? Ali je to Slovenka? V Trunkovem času so v New Mexicu živeli Slovenci kot farmarji, rudarji, gostilničarji in trgovci, vendar le v manjših krajih.

"Hawaii [206] ali Sandwichevo otočje leži v Tihem morju 3800 km od mesta S. Francisco..." To samostojno kraljevino so ZDA anektirale 1898, dve leti kasneje je postala avtonomno ozemlje in šele 1959 je bila pridružena kot 50. zvezna država ZDA. Havajčanka na Vavpotičevi inicialki je blagemu oceanskemu podnebjju primerno oblečena in z obvezno pahljačo v rokah.

371

3

97

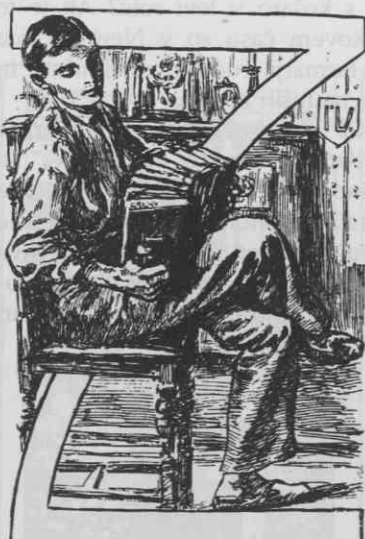
401

420

295

430

441

453

Slovenski priseljenci.

"Svetovna zgodovina [371] pozna dobo 'prese-ljevanja narodov'." Nedvomno je bilo izseljevanje iz Evrope v Ameriko ena najbolj številčno zastopanih "selitev" v zgodovini človeštva, ki jo spremljamo od konca 18. stoletja do izbruha prve svetovne vojne. Slovenci so bili del tega selitvenega vala z vrhuncem v zadnjih desetletjih pred 1914. Leta 1910 se je v ZDA za slovenski materni jezik odločilo kar 183.431 oseb (takrat je v Avstriji živelo okoli 1.250.000 Slovencev). Pot izseljencev je bila najprej usmerjena v enega od evropskih izhodnih pristanišč, npr. v Bremen, Hamburg, Le Havre... in tudi Trst. Slednji je zelo pozno (1904) vgriznil v pogačo, ki je bila rezultat dobičkonosnega posla ladijskih družb z izseljenci. Slovenci so večinoma potovali prek zahodnoevropskih pristanišč in le manjše število z ladjami avstrijske družbe Austro Americana.

"Kadar [3] govorimo o Ameriki ali Amerikancih, razumemo pod tem imenom ... Zedinjene ameri-kanske države države." Atlantski ocean je bila tista "velika luža", ki so jo morali prečkati izse-ljenci, sprva na jadrnicah in nato parnikih. Na prelomu v 20. stoletje so potovali v glavnem v tretjem razredu in prišli na cilj v zelo kratkem času, so-razmerno udobno in poceni. Za večino Slovencev je bil to prvi stik z morjem in ladjo. Anton Obreza je avgusta 1880 odplul proti New Yorku na par-niku Hohenstauffen, last nemške družbe Lloyd iz Bremna: "... Malo se mi je noga tresla, ko sem v bremenski luki stopil zadnjič na starem svetu iz železničnega voza ... Malo iznenaden gledal sem te povodne gradove, na vodi le orehove lupine, a vendar so videti tako veličastne, da se človek brez strahu izroči na njih nevarnemu elementu - mor-ju..." (Obreza, 1880.)

Plitvine Atlantika v državi North-Caroline [97] so bile usodne za marsikatero jadrnico. Zlasti v času plovbe s pomočjo vetra so se potniki (in po-sadka) najbolj bali viharjev v bližini kopnega in ognja, ki je bil lahko usoden za lesene in s smolo prepojene dele jadrnice. V času parnikov je bil ob-čutek plovbe boljši, čeprav nesreč, npr. eksplozij parnih kotlov, požarov ipd., ni manjkalo. Ko je Trunk izdajal posamezne zvezke knjige je svet pretresla nesreča Titanica (aprila 1912). Med reše-nimi in utopljenimi potniki so bili tudi Slovenci.

"Opetovano [401] sem že poudarjal, da spis ni-ma namena, da vabi koga iz stare domovine v Ameriko." Vsakega izseljenca so na poti čakale raz-

ne preizkušnje in nevarnosti. Ko je v New Yorku stopil na trdna ameriška tla, so ga začeli oblegati številni goljufivi "ponudniki" služb in raznih uslug. Številna navodila o ponašanju na poti so opo-zarjala izseljence na ljudi z nizkimi nameni. Vsa-komur so priporočala, da se čimprej odpravi proti zastavljenemu cilju v ZDA.

"O [420] naseljevanju Slovencev sem že raz-pravljaj." Med prvimi slovenski priseljenci v ZDA v 19. stoletju so bili misijonarji, in prvi med njimi Friderik Baraga. Ni bil samo prvi Slovenec po pri-hodu (1830), ampak tudi po ugledu v ameriškem katoliškem svetu, zlasti na območju Velikih jezer. Postal je tudi prvi slovenski škof v Ameriki (po-svečen je bil 1853) in postavil osnove prihajanju slovenskih misijonarjev. Njegovi spisi, zlasti *Popis navad in saderžanja Indijanov Polnočne Amerike* (1837), so vplivali tudi na podobo o Amerike v domačih krajih.

"Amerikance [295] moramo prištevati k vernim ljudstvom." K poglavju *Vera in cerkev* je pisatelj citiral besede Pija X. kardinalu O'Connelu (1912): "Vem, da so mnogi Amerikanci, dasi niso kato-ličani, boljši nego mnogi Evropejci, ki se imenujejo katoličane." ZDA so s priseljevanjem postale mo-zaik ver z največjimi katoliško, metodistično, bap-tisti in luteranci. Prihajajoči Slovenci so bili večino katoliške vere (izjemo so predstavljali mnogi Prek-murci), in skrb slovenskih misijonarjev in kasnejše duhovnikov za ohranjanje vere je bila namenjena tudi njim. Gradili so cerkve, župnišča, šole, usta-navljali cerkvene bratovščine in društva ter izdajali verske časopise in druge tiske.

"Znano [430] je, da imenujejo Ameriko 'The pa-radise of women - raj za ženske'." Pomanjkanje žensk, svojevrstno ameriško življenje, ki je mnoga "ženska" dela nalagalo moškim, ostajanje doma zaradi celodnevne dela mož itd., je ustvarilo mit o položaju žensk, kot ga je zapisal pisatelj. Nji-hovo samostojnost je omejevalo le družinsko živ-ljenje, ki pa ni bilo vedno samo temno, ampak so se Slovenci radi poveselili v krogu družine in na skupnih srečanjih (piknikih, lovu, po maši itd.)

"Mnogokrat [441] Slovanom očitajo, da jim manjka potrebnih zmožnosti za trajno, uspešno državno življenje." Vlivanje ameriškega duha naj bi veljalo tudi za moža s polhovko v rokah.

"Slovniško [453] nekako grda je beseda, ki sem jo postavil na čelo temu oddelku [Amerikaniza-cija]." Piskajočemu Stricu Samu sledijo tudi Slo-venci, zlasti otroci, ki jih je ameriška šola uspešno vzgajala v pridne Američane.

ZAKLJUČEK

Vavpotičeve ilustracije v Trunkovi knjigi so eno redkih umetniških del na temo slovenskega izseljenstva pred prvo svetovno vojno. Slovenski likovni umetniki in glasbeniki se niso odzivali na množično odhajanje Slovencev po svetu - ne samo v ZDA, ampak tudi v Brazilijo, Vestfalijo in Egipt -, več odmevov pa zasledimo v literaturi. Slednja je bolj reagirala na aktualne socialne probleme. Zato sem v tem prispevku postavil na prvo mesto ilustracije in inicialke slikarja Ivana Vavpotiča, da jih predstavim kot ilustratorjev pogled na Trunkov pisni del. To nam omogoča tudi razmišljanje o njegovih pristopih in izbiri tem, bralcu prispevka pa kratek sprehod skozi ameriško zgodovino in prisotnost Slovencev v ZDA.

VIRI IN LITERATURA

- Adamic, Louis: *A Nation of Nations*. - Harper & Brothers, New York and London 1944, 1945.
- Beard, A. Charles & Beard, R. Mary: *Zgodovina Združenih držav Amerike*.- Državna založba Slovenije, Ljubljana 1959.
- Drnovšek, Marjan: *Odmev Trunkove knjige "Amerika in Amerikanci" v letih 1912 - 1913*.- Zgodovinski časopis (Ljubljana), 43/4, 1989, str. 606 - 609.
- Drnovšek, Marjan: *Pot slovenskih izseljencev na tuje. Od Ljubljane do Ellis Islanda - Otoka solza v New Yorku 1880 - 1924*.- Založba Mladika, Ljubljana 1991.
- Drnovšek, Marjan: *Usodna privlačnost Amerike*.- Nova revija, zbirka Korenine, Ljubljana 1998.
- Jurčič, Josip: *Deseti brat*.- Mohorjeva družba (Celje), Slovenske večernice zv. 118, Celje 1911.
- Komelj, Milček: *Ivan Vavpotič, slikar življenjske harmonije*.- Katalog: Ivan Vavpotič 1877 - 1943, Narodna galerija, Ljubljana 1987, str. 11-49.
- Marcon, Elena & Mongini, Manuel: *Svetovna enciklopedija živali*.- Mladinska knjiga, Ljubljana 1986.
- Mišković, Veselin & Šumi, Irena: *12. oktober 1492 - 1992. Razstava americane v Narodni in univerzitetni knjižnici*.- Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana 1992.
- Obreza, Anton: *Amerikansko pismo, Wabashaw, 5. 12. 1880*.- Slovenec (Ljubljana), 30. 12. 1880, št. 144.
- Premuta, Matija: *Slovensko pismo iz Amerike*.- Novice (Ljubljana), III/34, 20. 8. 1845, str. 135 - 136.
- Shenkman, Richard: *Legends, Lies & Cherished Myths of American History*.- Harper Perennial, New York 1988.

- Trunk, Jurij: *Podlistek. Iz popotne torbe I-XI*.- Mir (Celovec), 1909, št. 40 - 48, 1910, št. 1-5.
- Trunk, Jurij: *Amerika in Amerikanci*.- Samozaložba, Celovec 1912.
- Trunk, Jurij: *Quer durch Nordamerika*.- St. Joseph Bücherbruderschaft, Heft 216, Klagenfurt 1915.
- Zavertnik, Jože: *Ameriški Slovenci. Pregled splošne zgodovine Združenih držav, slovenskega naseljevanja in naselbin in Slovenske narodne podporne jednote*.- SNPJ, Chicago 1925.

SUMMARY

The Image of America in the Illustrations of Ivan Vavpotič

In 1912 Jurij Matej Trunk (1870 - 1973), a Slovene Catholic priest, traveller and expert on the life of Slovene immigrants in the USA published his book *Amerika in Amerikanci* ('*America And The Americans*'), self-published, printed by the Družba sv. Mohorja in Klagenfurt). Alongside an extensive account of American history and the appearance of the country at the beginning of the 20th century, part of the book is given over to a description of Slovene settlements and the more important American Slovenes. The 608-page book, written in Slovene, includes 351 photographs, 68 vignettes, 7 large illustrations and 94 initials. The vignettes, illustrations and initials are the work of the Slovene artist Ivan Vavpotič (1877 - 1943). His artistic contribution to the book is the subject of this article.

Between 1904 and 1917 Jurij Trunk was a parish priest in Villach, in Austrian Carinthia. He was a keen traveller. In 1906 he went to Egypt and Palestine. He travelled to the USA four times between 1909 and 1911. In spring 1909 he made a trip lasting four months. His journey took him from Trieste to New York and then on to Seattle. He described his experiences in a travel journal which was later published in the Slovene newspaper *Mir* in Klagenfurt and which in 1915 also appeared in German (*Quer durch Nordamerika*, St Joseph Bücherbruderschaft, Book 216). In October 1909 he made his second journey to America, remaining there until April of the following year. The idea of writing a book about the country germinated with his first contacts with the New World. He went to America again in May 1911 and made his fourth trip in September of the

same year, with the intention of collecting as much material as possible for his book *Amerika in Amerikanci*. When Slovene Carinthia was annexed to Austria (following the plebiscite of 1920) he was forced to leave as a political refugee (21 July 1921) and sought a new home in the USA. America was to be his new homeland for more than half of his life. He died on 11 March 1973 in San Francisco. During his time in America he wrote for Slovene immigrants' newspapers. In 1942 he translated into English a work by the Slovene philosopher Franc Veber, *Knjiga o Bogu*, under the title *There Is A God*.

Ivan Vavpotič was a renowned illustrator whose drawings display the spirit of the Viennese Secession and a fin-de-siècle manner. His works are notable for their realism, the eye for detail, and their wit, roguishness and sharpness. These qualities are also apparent in his illustrations and (in particular) his initials in Trunk's book *Amerika in Amerikanci*. His contribution is all the more important in view of the fact that Slovene art failed to produce a significant response to the emigration of Slovenes. Apart from Vavpotič's drawings we are not aware of any works of art on this theme. There was a similar lack of response in Slovene music. The subject did however receive greater attention in Slovene poetry, prose and drama. Vavpotič's drawings are thus of great, possibly unique importance.

The article classifies Vavpotič's published illustrations and initials into individual groups by subject matter. The author then comments on them and relates them to Trunk's text. The first part of the article contains an analysis of the book's finish, the vignettes, and the seven larger illustrations, which are classified into four groups. These are:

1. The drawing on the inside title page of a European or American man and the drawing of a Slovene girl in national costume with American and Slovene flags (p. 85). The published drawing from the flyer advertising the book (the same as the drawing in the book) symbolically connects the life and work of the white man with a lamp in his hand (the bringer of progress), with the presence of the original inhabitants (the Indians) in America. The march of civilisation did not bring a better life to the Indians. The girl in Slovene national costume is undoubtedly invoking and expressing the coexistence of American society and the new immigrants from the Slovene parts of Austria.

2. On the deck of the ship (p. 86). The journey across the Atlantic was a new experience for the majority of Slovene emigrants and for most of them their first encounter with the sea and the

limitlessness of the world.

3. 'Fathers and Sons 1865-1912' is how Vavpotič subtitled this drawing showing us the advance of technology in American agriculture (p. 87). Slovene immigrants in the mid-19th century were peasants (in Minnesota for example) and peddlers, but by the end of the 19th century most were employed in mining and industry. Every dollar was hard-earned, hence the worker's hand wreathed in thorns with coins pouring from it (p. 87).

4. Uncle Sam and the Slovenes (p. 88). The first picture clearly shows us a 'mill' with immigrants going in as Slovenes and coming out as Americans. Assimilation, the 'melting pot' syndrome, was a rapid process with Slovenes as with other immigrants. The USA was famous as a land where 'freedom', 'enlightenment' and 'prosperity' were respected. America accepted all who were in need. Thus a proud Slovene is among those received onto the American stage to be presented with a laurel wreath by Uncle Sam.

The initials are divided into the following groups: North America (p. 90), The United States of America (p. 92), American natives and nature (p. 94), Branches of agriculture, mining and transport (p. 96), Industry, trade and town life (p. 98), The world of capital and labour (p. 100), Children and education (p. 102), Scenes from the lives of Americans (p. 104) and Slovene immigrants (p. 106).

The main body of the motifs relate to American history and contemporary economic and social life. Only the last group, covering Slovenes immigrants, features the emigration of Slovenes to the USA. We follow this process from the moment of departure (the image of a husband and wife waiting to embark on a steamer of the Austro-Americana line in Trieste), to a scene where Slovene children in national follow the tune of assimilation played on a pipe by Uncle Sam. The Atlantic crossing itself is dealt with by the motif of the steamer, a veritable floating palace, and the motif depicting shipwreck. The fear of perishing in the Atlantic waves was stronger than ever at the time the book was published since 1912 was the year of the sinking of the Titanic. On arriving in New York travellers had to beware of all manner of swindlers. One such anxious traveller is the young Slovene woman, her possessions clutched in a bundle, who has travelled via Bremen to New York. Friderik Baraga (1797-1868) was the first Slovene Catholic missionary on American soil in the 19th century (1830). In 1853 he was consecrated bishop. His seat was originally in Sault Sainte Marie, and then from 1866 in Marquette. His works include *Geschichte, Character, Sitte und Ge-*

bräuche der nordamerikanischen Indier (1837). The majority of Slovene emigrants were Catholic and remained so after arriving in the USA, where they built their own churches, presbyteries and schools. They were also happy people, and weekends and evenings at home were often enlivened by the music of an accordionist playing a polka. Like all new European immigrants the Slovenes had to enter into the American way of life. They too had to be instilled with the 'Spiritus americanus'.

Trunk's book, with Vavpotič's illustrations, was intended both for American Slovenes and Slovenes in the native country. Despite its eye-catching appearance and interesting content the book did not enjoy overmuch success on either side of the Atlantic. It was praised by reviewers but also had its share of harsh critics. The greatest condemnation

came from those who were opposed to the emigration of Slovenes to the USA and who saw the book as merely a piece of propaganda. The writer stresses frequently in the book itself that he did not intend it to entice people to America, but merely to show the country which at the time of writing was home to at least 183,431 Slovene speakers (US population census 1910). A small drop in the ocean of European immigrants in the USA, but a great wave for the Slovenes. According to a 1910 census 1,182,300 Slovenes were living in Austria at that time. Nevertheless the lure of America was greater. James Trobec, an American Catholic bishop of Slovene descent, had good reason then to voice the thought which Trunk inscribed on the drawing for the card advertising the book (p. 85): 'Slovenia is our mother, America our bride!'

The drawing on the inside the page of a European or American man and the drawing of a Slovene man in national costume with American and Slovene flags in 85. The publisher's drawing from the book advertising the book (the same as the drawing in the book) ethnically famous, the man work of the white man with lamp in his hand (the painter's progress) with the vest of the original inhabitants (the Indians) in front of the march of civilization (the lamp). The march of civilization did not bring a better life to the Indians. The girl in Slovene national costume is undoubtedly working and expressing the discipline of American work. The new immigrants from the Slovene part of Austria would all in fact have such a good view of the book of the ship by 88. The family across the Atlantic was a new experience for the majority of Slovene emigrants and the book of their first acquaintance with the USA and the

and their well-regulated and sharp illustrations and qualities are also apparent in the illustrations and (in particular) the book in Trunk's book. The contribution is all the more valuable in view of the fact that Slovene art failed to produce a significant response to the emigration of Slovenes. It is all from Vavpotič's drawings, the not aware of any work of art on this theme. There was a small lack of response in Slovene music (the subject did however receive greater attention in Slovene poetry, prose and drama). Vavpotič's drawings are full of great quality and represent a valuable contribution to the history of Slovene art. The artist's drawing of Vavpotič's progress and the man and woman, two individual people, are subject matter for the author's comments on the book and which lead to Trunk's text. The part of the book contains an analysis of the book's work, the vignettes and the cover design, illustrations, which are classified into four groups: art of wood cut or industrial art, illustrations, vignettes and the cover design. The drawing on the inside the page of a European or American man and the drawing of a Slovene man in national costume with American and Slovene flags in 85. The publisher's drawing from the book advertising the book (the same as the drawing in the book) ethnically famous, the man work of the white man with lamp in his hand (the painter's progress) with the vest of the original inhabitants (the Indians) in front of the march of civilization (the lamp). The march of civilization did not bring a better life to the Indians. The girl in Slovene national costume is undoubtedly working and expressing the discipline of American work. The new immigrants from the Slovene part of Austria would all in fact have such a good view of the book of the ship by 88. The family across the Atlantic was a new experience for the majority of Slovene emigrants and the book of their first acquaintance with the USA and the